

ENW'R PWYLLGOR	Pwyllgor Craffu Gofal
DYDDIAD Y CYFARFOD	31 Ionawr 2019
TEITL YR EITEM	Taliadau Tai Dewisol
PENNAETH GWASANAETH	Dafydd Edwards, Pennaeth Cyllid
AELOD CABINET	Y Cynghorydd Peredur Jenkins, Aelod Cabinet Cyllid Y Cynghorydd Craig ab Iago, Aelod Cabinet Tai, Hamdden a Diwylliant
AWDUR	Dewi Morgan, Uwch Reolwr Refeniw a Risg
PWRPAS	Ateb ymholiadau'r Pwyllgor am wariant Cyngor Gwynedd ar y cynllun

Cyflwyniad

1. Cyflwynir yr adroddiad yma i'r Pwyllgor Craffu Gofal yn sgil sylw a wnaethpwyd yng nghyfarfod y Pwyllgor ar 15 Tachwedd 2018 ynglŷn â defnydd Taliadau Tai Dewisol a honiad bod Cyngor Gwynedd yn dychwelyd yr arian sydd ddim yn cael ei ddefnyddio yn ôl i'r Llywodraeth.

Beth yw Taliadau Tai Dewisol?

2. Cyflwynwyd Taliadau Tai Dewisol (TTD) am y tro cyntaf yn 2001, gyda'r bwriad o ganiatáu awdurdodau i roi cymorth ychwanegol i'r bobl hynny oedd, ym marn yr awdurdodau, angen cymorth ariannol pellach gyda'u costau tai.
3. Maent yn ychwanegol i Fudd-dal Tai taladwy, ac yn cael eu defnyddio i fynd peth o'r ffordd i lenwi'r bwloch pan nad yw'r Budd-dal Tai yn ddigonol i gwrdd â'r costau tai i gyd. Telir Taliadau Tai Dewisol gan yr Uned Budd-daliadau os yw dadansoddiad yn dangos fod unigolion angen cymorth ychwanegol gyda'u costau tai. Yn arferol, taliadau rhent yw'r taliadau sydd o dan sylw, ond gall hefyd olygu rhent ymlaen llaw, blaendaliadau, a chostau eraill sy'n gysylltiedig efo tai megis costau symud tŷ.
4. Er mwyn bod yn gymwys i dderbyn TTD, **rhaid i'r unigolyn fod yn gymwys i dderbyn Budd-dal Tai neu'r elfen tai o Gredyd Cynhwysol**, ac yn ymddangos i'r awdurdod fel eu bod angen cymorth ariannol yn ychwanegol i'r budd-dal yn maent yn ei dderbyn er mwyn ymdopi â'u costau tai.
5. Yn ddarostyngedig i gyfyngiadau sydd wedi cael eu gosod allan mewn deddfwriaeth, mae gan yr awdurdod lleol y disgresiwn os i wneud taliad tai dewisol mewn achos penodol, maint y taliadau ac am ba gyfnod y dylid eu talu.

6. Y Rheoliadau Cymorth Ariannol Dewisol 2001 (*The Discretionary Financial Assistance Regulations*) (SI 2001/1167) yw'r ddeddfwriaeth berthnasol; rhain sy'n gosod allan y cyfyngiadau sydd ar weinyddu'r cynllun. Maent yn cynnwys rhestr eang o'r mathau o gostau nad ydynt yn gymwys i dderbyn cymorth (e.e. unrhyw gostau gwasanaeth fyddai ddim yn gymwys i'w hystyried wrth gyfrifo budd-dal, costau dŵr a charthffosiaeth, costau Treth Cyngor, costau sydd wedi codi fel canlyniad o ôl ddyledion; noder nad yw'r rhestr yma yn gynhwysfawr).
7. Mae'r Rheoliadau hefyd yn gosod cyfyngiadau ar swm y TTD y gellid eu talu i unrhyw hawlydd, yn seiliedig ar y Budd-dal Tai y maent yn ei dderbyn.

Costau

8. Mae'r Adran Gwaith a Phensiynau (DWP) yn Llywodraeth San Steffan yn gwneud cyfraniad ariannol i bob awdurdod lleol yn flynyddol er mwyn ariannu'r cynllun. Yn 2018/19, £719,976 yw cyfraniad y Llywodraeth ar gyfer Gwynedd. Gall unrhyw awdurdod wneud penderfyniad i bennu swm ychwanegol (hyd at 250%) ar ben cyfraniad y Llywodraeth.
9. Ar 30 Gorffennaf 2013 cyhoeddodd Llywodraeth San Steffan y byddai £5miliwn o arian TTD ychwanegol ar gael i 21 o ardaloedd gwledig arunig yn ystod blwyddyn ariannol 2013/14. Rhesymeg y Llywodraeth oedd fod daearyddiaeth rhai cymunedau mwy anghysbell a bregus yn golygu nad yw datrysiadau i'r rhai a effeithiwyd gan waredu'r cymhorthdal ystafell sbâr (y "dreth ystafell wely") – megis gwaith, llety amgen a pobl yn chwilio am "lodgings" – mor rhwydd i'w darganfod yno. Er mwyn osgoi effaith anghymesur ar y rhai a effeithiwyd gan y polisi mewn cymunedau anghysbell ac arunig – ac mewn rhai achosion ar gymunedau cyfan – roedd y Llywodraeth yn ei ystyried yn briodol i ddarparu cefnogaeth ychwanegol i'r rhai a effeithiwyd. Roedd Gwynedd yn un o 3 ardal yng Nghymru (gyda Ceredigion a Powys); roedd 6 ardal yn Lloegr a 12 yn yr Alban.
10. Dyranriad gwreiddiol Gwynedd yn 2013/14 oedd £241,353, ond yn sgil yr ychwanegiad gwledig, cynyddodd ein dyranriad o 150% i £605,141. Yn y flwyddyn gyntaf, felly, roedd yr ychwanegiad wledig i Wynedd yn £363,788 (sef 60% o'r cyfanswm newydd).

11. Yn yr un flwyddyn (ar ôl ystyried yr ychwanegiad gwledig), roedd ein cymdogion yn derbyn y canlynol:

AWDURDOD	2013/14 CYN YR YCHWANEGIAD GWLEDIG	2013/14 AR ÔL YR YCHWANEGIAD GWLEDIG	CYFRANIAD WLEDIG 2013/14	CYFRANIAD WLEDIG 2013/14 FEL % O'R CYFANSWM
GWYNEDD	£241,353	£605,141	£363,788	60.1%
YNYS MÔN	£136,536	£136,536	0	-
CONWY	£242,700	£242,700	0	-
SIR DDINBYCH	£217,194	£217,194	0	-
CEREDIGION	£163,391	£324,933	£161,542	49.7%
POWYS	£154,975	£512,845	£357,870	69.8%

Tabl 1: Effaith y Cyfraniad Wledig

12. Fel gwelir o'r tabl uchod, mae'r ychwanegiad wledig yn cael effaith sylweddol ar gyfansymiau'r awdurdodau hynny sydd yn ei dderbyn, a'u gallu i gynorthwyo eu trigolion gyda'u costau tai.
13. Yng Nghyllideb Haf 2015, ymrwymodd Canghellor y Trysorlys i wario £800 miliwn dros 5 mlynedd ar Daliadau Tai Dewisol (Cymru, Lloegr a'r Alban). Roedd y swm wedi ei rannu fesul blwyddyn fel a ganlyn:

BLWYDDYN	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
CYLLIDEB (£ MILIWN)	150	185	170	155	140

Tabl 2: Cyllideb TTD Cymru, Lloegr, Yr Alban

Ffynhonnell: Cyllideb yr Haf 2015

14. Mae'r symiau a ddsbarthwyd yn 2016/17, 2017/18 a 2018/19 yn adlewyrchiad o'r uchod, a disgwylir y bydd y symiau ar gyfer dwy flynedd olaf y cylch yn dilyn y rhagolygon. Fel y gwelir, ar ôl bod ar ei uchaf yn 2017/18, bwriad y Llywodraeth oedd y byddai'r gefnogaeth yn lleihau'n raddol tuag diwedd y cyfnod.
15. Pwysleisir hefyd mai ymrwymiad hyd at ddiwedd cyfnod yr Adolygiad Gwariant Cynhwysfawr bresennol yn unig sydd yno. Nid oes unrhyw arwydd o'r hyn fydd yn digwydd o Ebrill 2021, neu hyd yn oed os bydd y cynllun yn parhau o gwbl.

16. Ers 1 Ebrill 2017, mae gweinyddiad TTD yn yr Alban wedi cael ei ddatganoli i lywodraeth y wlad honno, gyda'r Alban yn derbyn 10% o'r gyllideb, a'r AGP yn dosbarthu'r 90% arall ymysg awdurdodau Cymru a Lloegr. Mae hynny'n golygu fod yr AGP yn dyrannu cyfanswm o £153 miliwn i awdurdodau lleol Cymru a Lloegr yn 2018/19 er mwyn ariannu Taliadau Tai Dewisol. Datganolwyd £3.5miliwn o'r elfen wledig i'r Alban, gyda £1.5miliwn yn aros yng Nghymru a Lloegr.
17. Mae methodoleg dosbarthu'r TTD i awdurdodau lleol yn seiliedig ar asesiad yr Adran Gwaith a Phensiynau o anghenion yn yr ardaloedd hynny. Caiff dyraniad pob awdurdod lleol eu cyfrifo ar sail pedair ffrwd ariannu (ym mhob ffrwd, gwneir addasiad i adlewyrchu'r hawlwy'r sydd eisoes wedi trosglwyddo i Gredyd Cynhwysol):
- **Ariannu craidd. £18 miliwn** wedi ei ddyrannu ar sail gwariant cyfrannol pob awdurdod ar Fudd-dal Tai.
  - **Lwfans Tai Lleol. £27 miliwn** wedi ei ddyrannu ar sail y gostyngiad mewn Budd-dal Tai taladwy fel canlyniad i bolisi'r Llywodraeth o rewi graddfeydd Lwfans Tai Lleol (LHA).
  - **Y Cap Budd-dal. £54 miliwn** wedi ei ddyrannu ar sail y lleihad cyfrannol yng nghyfanswm y Budd-dal Tai sy'n daladwy yn ardal pob awdurdod lleol fel canlyniad i bolisi'r Llywodraeth o osod cap budd-dal.
  - **Y "Dreth Ystafell Wely". £54 miliwn** wedi ei ddyrannu ar sail y lleihad cyfrannol yng nghyfanswm y Budd-dal Tai sy'n daladwy yn ardal pob awdurdod lleol fel canlyniad i "ddiddymu'r cymhorthdal ystafell sbâr". ***Mae'r £54 miliwn yma'n cynnwys £1.5 miliwn sy'n cael ei ddyrannu i'r naw ardal awdurdod lleol gwledig sy'n cael eu heffeithio fwyaf gan y polisi yma, gan gynnwys Gwynedd.***
18. Nid yw'r union fformiwla a ddefnyddir yn cael ei gyhoeddi, felly nid oes modd amcangyfrif faint o arian bydd Gwynedd yn ei dderbyn yn y flwyddyn ganlynol. Yn sgil hyn, ni fyddwn yn derbyn cadarnhad swyddogol – gan gynnwys cadarnhad os yw'r dyraniad gwledig i barhau – tan yn agos i ddechrau'r flwyddyn ariannol.
19. Mae amgylchiadau Gwynedd, yn enwedig ein cyfran o'r dyraniad gwledig, yn golygu fod gan Wynedd sylweddol fwy o adnodd TTD i'w rannu nag sydd gan ein cymdogion:

ARDAL	DYRANIAD TTD YN 2018/19 (£)
GWYNEDD	719,976
YNYS MÔN	153,308
CONWY	219,611
SIR DDINBYCH	252,543
CEREDIGION	303,667
POWYS	558,554
SIR Y FFLINT	325,115
WRECSAM	349,528

Tabl 3: Cyfraniad Llywodraeth TTD 2018/19

Polisi

20. Yn Ionawr 2015, cyhoeddodd Swyddfa Archwilio Cymru adroddiad "*Rheoli Effaith Diwygiadau Lles ar Denantiaid Tai Cymdeithasol yng Nghymru*". Ymysg casgliadau'r astudiaeth genedlaethol oedd "Cynyddodd Taliadau Tai yn ôl Disgresiwn gan yr Adran Gwaith a Phensiynau a Llywodraeth Cymru £5.1 miliwn yn 2013-14 ond mae anghysondebau a gwendidau sylweddol i'w gweld yn y ffordd y caiff y taliadau hyn eu dyrannu, eu dosbarthu, eu gweinyddu a'u defnyddio". Nodwyd ganddynt nad oedd yr Adran Gwaith a Phensiynau yn dosbarthu Taliadau Tai Dewisol ar sail angen, ac fod anghysondebau a gwendidau yn y ffordd yr oedd cynghorau yn gweinyddu taliadau.
21. Fodd bynnag, roedd awdurdodau lleol eisoes wedi cael eu herio gan Lywodraeth Cymru nad oedd cysondeb ym mholisiau a dulliau gweithredu cynghorau Cymru wrth weinyddu TTD, a felly cynhaliwyd prosiect TTD Cymreig mewn cydweithrediad â'r WLGA, gyda Cyngor Gwynedd yn rhan ohono.
22. Un o brif ddibenion y prosiect oedd cynhyrchu Fframwaith Polisi y gallai pob Cyngor ei ddefnyddio fel sail i bolisiau cyson ar draws Cymru, fyddai'n egluro sut mae'r cynllun yn gweithio, ac yn darparu rhesymeg a chyfiawnhad ar gyfer rhai o'r penderfyniadau gellid eu herio, yn enwedig felly yng ngŵydd lleihad yn y gyllideb genedlaethol.
23. Fel rhan o ddatblygu polisi ar gyfer Gwynedd, cyflwynwyd y Fframwaith i aelodau'r Grŵp Prosiect Amddifadedd yn Rhagfyr 2014, ac mewn ymarferiad ymgynghori rhannwyd y Polisi drafft i randdeiliaid megis Cymdeithasau Tai, y Bwrdd Iechyd a chynrychiolwyr o'r Drydydd Sector.
24. Felly, ers blwyddyn ariannol 2015/16, mae Cyngor Gwynedd wedi mabwysiadu polisi sy'n defnyddio'r fframwaith genedlaethol, a gwneir hynny yn ffurfiol gan yr Aelod Cabinet perthnasol (trwy ddefnydd Taflen Benderfyniad Aelod Cabinet).
25. Mae'r Polisi ar gyfer 2018/19 wedi ei gynnwys yn yr Atodiad. Gwelir ei fod yn nodi mai'r ffactorau pwysig wrth benderfynu ar flaenoriaethau yw:
  - Amgylchiadau ariannol yr aelwyd;
  - Y grŵp blaenoriaeth mae'r aelwyd ynddo;
  - Y graddau y mae aelodau'r aelwyd yn gallu ac yn barod i ymdopi gyda'r sefyllfa maent ynddi, neu na ellir disgwyl yn rhesymol iddynt wneud mwy;
  - Canlyniadau ariannol ehangach peidio â rhoi taliad.
26. Nid oes cadarnhad swyddogol wedi cael ei dderbyn eto ynglŷn â dyraniad 2019/20, ond rydym yn paratoi ar y sail y bydd yn cyfateb i lefel 2018/19. Nid ydym felly, rhagweld gwneud newidiadau sylweddol i'r Polisi.

Gwariant Cyngor Gwynedd

27. Nodwyd eisoes fod yr ychwanegiad ardal wledig yn golygu fod modd i Cyngor Gwynedd fod llawer mwy hael gyda'i ddyraniadau TTD na'r mwyafrif o'n cymdogion. Serch hynny, mae risg ynghlwm â hyn o safbwynt creu gorddibyniaeth unigolion / teuluoedd ar y TTD. Datrysiad dros dro ddylai'r taliadau hyn fod, nid budd-dal ychwanegol, ac mae perygl o galedi difrifol os byddai'r taliadau hyn yn dod i ben, petai'r Llywodraeth yn atal y cynllun neu'r ychwanegiad gwledig.

28. Wrth ddadansoddi'r 6 mlynedd llawn ddiwethaf, gwelir fod y Cyngor wedi gwario mwy na chyfraniad y Llywodraeth mewn tair ohonynt, ac wedi dod yn fyr o wario'r cyfraniad yn llawn yn y dair blynedd arall.

Blwyddyn	Cyfraniad Llywodraeth	Gwariant Gwynedd	Uwch (-) / Is (+) na'r cyfraniad £	Uwch (-) / Is (+) na'r cyfraniad %	Nifer o Asesiadau
2012/13	£150,474	£157,444	-£6,970	-5%	545
2013/14	£605,141	£585,069	+£20,072	+3%	1452
2014/15	£733,297	£788,910	-£55,613	-8%	1970
2015/16	£620,483	£558,141	+£62,342	+10%	2517
2016/17	£659,887	£646,656	+£13,231	+2%	2597
2017/18	£726,374	£751,472	-£25,098	-3%	2075

Tabl 4: Gwir Wariant Gwynedd ar TTD

29. Ers 2017, mae elusen Shelter Cymru yn cynnal ymgyrch flynyddol *Waste Not Want Not* i weld os ydi pob awdurdod lleol yn gwario eu dyraniad, gan enwi a chywilyddio'r Awdurdodau Lleol hynny sydd wedi methu gwario eu dyraniad yn llawn.
30. Ar gyfer blwyddyn ariannol 2016/17, roedd dyraniad TTD Gwynedd gan y Llywodraeth yn £659,887 ac roedd modd i ni rannu £646,656, sef 98% ohono. Mewn amgylchiadau arferol, byddai gallu cael gwariant mor agos i gyllideb bur annaroganadwy a cyfnewidiol yn cael ei weld yn llwyddiant, ond roedd Shelter Cymru yn hynod o feirniadol o'r cynghorau oedd wedi tanwario. Nodir hefyd y byddai'n rhaid i'r Cyngor ddarganfod yr arian ar gyfer unrhyw wariant uwchben cyfraniad y Llywodraeth wrth drosglwyddo cyllidebau o feysydd eraill.
31. Erbyn blwyddyn ariannol 2017/18, roedd cyfraniad Gwynedd gan y Llywodraeth wedi cynyddu i £726,374, a bu i'r Cyngor wario £751,472. Fel canlyniad i hynny, derbyniodd Cyngor Gwynedd ganmoliaeth Shelter Cymru. Nodir, fodd bynnag, nad oedd gwahaniaeth sylweddol yn y modd y bu swyddogion y Cyngor yn gweithredu rhwng y ddwy flynedd. Roedd y lefel uwch o gyfraniad gan y Llywodraeth yn golygu fod modd gwneud addasiadau i'r polisi am flwyddyn er mwyn bod yn fwy haelionus. Er hynny, rydym yn ymdrechu'n barhaus i hybu TTD mewn sawl ffordd, gan gynnwys cydweithio gyda partneriaid yn y Cymdeithasau Tai Lleol a'r CAB. Mae perthynas y Cyngor gyda swyddogion Shelter Cymru yn lleol yn dda iawn hefyd.
32. Yn 2018/19 hyd yn hyn, mae dros **1,400** o aelwydydd Gwynedd wedi derbyn Taliadau Tai Dewisol; ar 10 Ionawr 2019, roedd y Cyngor wedi ymrwymo **£672,529.09** hyd at ddiwedd y flwyddyn ariannol (allan o gyfraniad Llywodraeth o £719,976). Mae hynny'n golygu fod **£47,446.91** yn weddill i'w wario yn y flwyddyn ariannol hon.
33. Mewn ymateb i'r potensial y bydd arian yn weddill heb ei wario, mae'r Gwasanaeth Budd-daliadau wedi llythyru ac anfon ffurflen gais TTD i geisiadau budd-dal newydd a allai fod yn gymwys i TTD, gyda'r nod o ddosbarthu ein dyraniad cyn diwedd y flwyddyn ariannol.

Casgliad

34. Mae Cyngor Gwynedd yn derbyn cyfraniad sylweddol uwch gan y Llywodraeth ar gyfer Taliadau Tai Dewisol na'r mwyafrif o'i gymdogion, ac mae'r ffigyrau yn yr adroddiad yn dangos fod ei wir wariant wedi bod yn agos iawn i'r swm yma ym mhob blwyddyn. Oherwydd natur y gwariant, lle mae angen ymrwymo gwariant am flwyddyn gyfan, a cadw arian wrth gefn i ddelio â cheisiadau newydd sy'n dod i mewn yn ystod y flwyddyn, credir fod y perfformiad blynyddol o safbwynt yr amrywiant rhwng y gyllideb a'r gwir wariant o fewn y terfynau disgwylidig.